

BOLILE – „DIVINA FILOSOFIE”; SUFERINȚA – „PEDAGOGIE DIVINĂ”

Pr. prof. dr. Ioan C. TEȘU

Durerea și suferințele, bolile și necazurile constituie o experiență dramatică a vieții, pe care omul o trăiește, uneori, în chiar zorii ei, în copilărie sau la adolescență, iar alteori la maturitate sau la bătrânețe.

În timp ce unele teorii medicale, dincolo de a încerca să înlăture sau să întârzie acțiunea durerilor și a suferințelor în viața omenească, sunt dispuse, în cazul imposibilității eliberării de efectele lor apăsătoare asupra trupului și sufletului, să accepte eliberarea deplină de acestea, prin suprimarea vieții, spiritualitatea ortodoxă dezvoltă o învățătura plină de nădejde și optimism creștin, descoperindu-ne sensurile înalte și profunde ale necazurilor, suferințelor și bolilor, îndemnându-ne să transformăm astfel de evenimente dramatice ale acestei vieți trecătoare și stricăcioase în prilejuri de eroism moral și de îmbunătățire spirituală, de dobândire a sfințeniei și mântuirii.

Prezentul demers teologic își propune să prezinte câteva dintre convingerile fundamentale ale acestei înalte concepții creștine, cu ferma convingere că adevărata alinare și consolare, în vreme de necaz și de suferință, ne vine, la modul autentic, din cuvintele Sfinței Scripturi și din învățăturile de Dumnezeu descoperite ale Părinților Bisericii.

Sănătatea – starea originară a omului

În rai, până în momentul căderii în păcat, primii oameni nu au cunoscut suferința, boala și durerea. Starea în care se aflau ei era una de relativă desăvârșire, pe care puteau să o transforme, prin exercițiul bun al libertății, în deplina asemănare cu Părintele lor Ceresc.

Ei trăiau fericirea comuniunii cu Dumnezeu și armonia deplină cu întreaga creație, care le slujea întru toate. Lumea, precum spune Sfântul Maxim Mărturisitorul în celebra sa *Mystagogie*¹, era o biserică în extensie, având cerul ca ieraticion, iar podoaba pământului ca naos², în cadrul căreia, el însuși o „biserică tainică”³, omul slujea, în calitatea sa de „rege” și „preot” al celor create, o tainică „liturghie cosmică”.

Prin păcat însă, această stare primordială a suferit o pervertire profundă. Lumea, pe care Adam a căutat să o folosească spre îndeplinirea dorințelor sale și nu spre descoperirea și slăvirea Creatorului ei, s-a înstrăinat de el, suspinând de pe urma păcatului. Relația lui cu Dumnezeu s-a alterat, prin pierderea asemănării cu Părintele său, spre a cărei dobândire fusese creat. Omul păstrează, totuși, chipul lui Dumnezeu în adâncul ființei sale, actualizarea și transformarea lui în deplina asemănare cu El devenind un dezi-derat, scopul esențial al vieții sale, pe care nu îl mai poate atinge decât prin intense eforturi duhovnicești.

Însă nu numai relația primilor oameni cu Dumnezeu și cu lumea creată s-a modificat, ci în însăși ființa omului s-au produs, ca urmare a păcatului, mai multe sciziuni sau diviziuni. Între trup și suflet se declanșează o luptă surdă, fiecare dintre cele două elemente căutând să îl supună pe celălalt. Omul a cunoscut plăcerea, însă una însoțită de durere, în firea sa pătrunzând o anume slăbiciune și înclinație spre păcat, care totuși nu dobândește caracterul de obligativitate. Păcatul deschide astfel terenul unui întreg și lung cortegiu de suferințe și boli, conducând implacabil spre moartea fizică, spirituală și, prin cumularea acestora, la moartea veșnică.

Așadar, omul fusese creat într-o stare de relativă desăvârșire, bucurându-se de sănătate, atât din punct de vedere fizic, al unui trup care, în acea stare, urma întru totul sufletul său legat ontologic de Dumnezeu, cât și din punctul de vedere al facultăților sale spirituale. Această stare de perfectă sănătate izvora din relația sa curată și nealterată cu Dumnezeu. Dacă omul nu ar fi cedat ispitei de a se înfrupta din bunurile materiale, efemere, ale lumii create, ci ar fi

¹ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Mystagogia. Cosmosul și sufletul, chipuri ale Bisericii*, introducere, traducere, note și două studii de Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, EIBMBOR, București, 2000.

² *Ibidem*, p. 17.

³ *Ibidem*, p. 18.

continuat să progreseze în bine, alimentându-se din relația cu Dumnezeu, starea aceasta de perfecțiune generală și de sănătate s-ar fi absolutizat și s-ar fi înveșnicit. Între trup și suflet ar fi existat o deplină armonie, în sensul conlucrării lor perfecte, în vederea desăvârșirii relației cu Dumnezeu, Căruia I s-ar fi asemănat prin lucrarea virtuților. Aceeași stare de perfectă armonie, care ar fi domnit pentru totdeauna între trupul și sufletul omului, spre o deplină spiritualizare sau pnevmatizare, prin coplesirea celui dintâi de către celălalt, s-ar fi impus și în relația sa cu lumea întreagă. Omul și-ar fi manifestat, astfel, vocația sa originară sacerdotală, de preot al tuturor celor create „bune foarte” (Geneza 1, 31), meritându-și, totodată, demnitatea primită, de „stăpân” și „rege” al lor. Progresând în această relație cu lumea și cu sine, omul ar fi progresat și în relația sa cu Părintele ceresc, sporind în cunoașterea Lui și în unirea cu Acesta.

Din nefericire, păcatul originar a însemnat un eșec existențial, producând efecte nu doar asupra relației sale cu Dumnezeu și cu lumea, ci manifestându-și efectele și asupra omului însuși – în cele două genuri ale sale: bărbat și femeie –, care vor face experiența muncii în sudoarea frunții sale, a nașterii în dureri, a suferinței și a morții.

Sfinții Părinți ai Spiritualității Ortodoxe consideră, unanim, că durerea, suferința, boala și moartea, precum și întreaga lor gamă de forme și manifestări sunt urmări ale păcatului primordial sau strămoșesc, ale voinței libere pe care omul a primit-o de la Dumnezeu, dar căreia acesta i-a dat un uz greșit, sunt efecte ale proastei alegeri inițiale.

O observație foarte importantă ce trebuie făcută este aceea că Dumnezeu nu a dorit căderea primilor oameni și nu S-a bucurat de producerea ei, după cum nu a dorit nici ca omul să cunoască toate aceste neputințe și suferințe, însă, și în acest caz, nu a ignorat voia liberă a lui, respectând-o chiar și dacă direcția dată ei a fost una contrară rațiunilor Sale prime și mântuitoare. Credința ortodoxă învață că Dumnezeu, în baza atotștiinței Sale, cunoștea faptul că omul va cădea în păcat. Dar, cu toate acestea, din iubirea Sa infinită l-a creat, asumându-și riscul alegerii lui libere, între veșnicia fericită a raiului și tristețea rece a lipsei de comuniune a iadului.

Însă, chiar și după cădere, Dumnezeu nu S-a bucurat de eșecul ființei Sale celei preaiubite și, cu o iubire rănită, dar nesfârșită, i-a promis acesteia trimiterea unui Răscumpărător (Facere 3, 15),

în persoana Fiului Său, Mântuitorul Hristos, la „plinirea vremii” (Gal. 4, 4), pentru a elibera neamul omenesc din robia păcatului și a morții spirituale.

Întreaga istorie a lumii și a vieții omenesti de după cădere simte „pașii” lui Dumnezeu în existența ei, în sensul purtării de grijă din partea lui Dumnezeu, cu scopul de a-l păzi pe om de a nu se îndepărta și mai mult de scopul esențial al vieții sale: mântuirea.

Ceea ce fusese un dat inițial, pe care-l primise omul prin însuși actul creației sale – deplina sănătate, în sensul armoniei perfecte a lui cu Dumnezeu, cu semenii, cu lumea materială și cu sine însuși, devine apoi un adevărat deziderat, un dar și o stare ideală de care se poate bucura omul și care depinde acum nu doar de el și de faptele sale, ci și de moștenirea genetică a unui arbore genealogic, de grija părinților și a celor apropiați și, bineînțeles, de voiața și discernământul personal. Referindu-se la această legătură între păcatul strămoșesc și bolile urmașilor primilor oameni, teologia ortodoxă învață că acestea își au ca ultimă cauză păcatul strămoșesc. Moștenind de la protopărinți firea omenească, noi o moștenim, pe de o parte, cu toate energiile sale pozitive, capabile să îl ajute pe om să se desăvârșească, să se statornicească în lucrarea virtuților, ceea ce înseamnă restaurarea și restabilirea ei într-o stare asemănătoare celei inițiale și care ar duce la unirea cu Dumnezeu, dar, totodată, pe de altă parte, moștenim slăbiciunile, neputințele și moartea, care au pătruns în ea și s-au unit ființial cu aceasta.

În acest sens, Sfântul Ioan Gură de Aur arată că „dacă moartea, cel mai mare rău, își are rădăcina și temeiul în păcat” (Rom. 5, 12), cu atât mai mult majoritatea bolilor⁴. Această vulnerabilitate a noastră este amplificată de păcatele personale, prin care înmulțim slăbiciunile și bolile noastre, atrăgându-ne pedepse cu propria voie.

Așadar, nu Dumnezeu este autor al relelor, imperfecțiunilor, slăbiciunilor, durerilor și neputințelor, al bolilor și al morții, ci omul, în urma căderii în păcatul originar. Prin legea descendenței noastre din prima pereche de oameni se transmite „condiția umană”, o condiție însă căzută, pe care fiecare om o actualizează, începând cu actul nașterii sale biologice. Sfinții Părinți exprimă realitatea acestei

⁴ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei. Omilia XXVII, II*, traducere, introducere, indici și note de Pr. D. Fecioru, în col. „Părinți și scriitori bisericești”, vol. 23, EIBMBOR, București, 1994, p. 345.

coruptibilități, pe care păcatul a introdus-o în firea umană, făcând referire la acele „veșminte de piele”, în sensul că omul a îmbrăcat în însăși ființa sa, ca efect al păcatului, durerea, suferința, neputința, slăbiciunea, boala și moartea. Natura omenească acoperită de aceste „tunici de piele” cuprinde în sine două realități: pe de o parte, poartă trăsăturile frumuseții lui Dumnezeu în adâncul de taină al sufletului, în însuși chipul Lui din ființa umană, iar, pe de altă parte, prin iraționalitatea pornirilor păcătoase și pătimașe pe care le-a provocat și le actualizează prin păcat, ea poartă chipul animalelor⁵.

A lucra binele sau, dimpotrivă, a săvârși păcate sau fărădelegi stă în libera noastră alegere. Omul are, astfel, posibilitatea să restaureze firea umană căzută în păcat a protopărinților, înălțând-o și conducând-o pe culmile chemării sale – îndumnezeirea, sau, în mod contrar, să o altereze și mai grav, prin păcate și fărădelegi. Și chiar dacă nu îi poate oferi sau nici măcar păstra pentru totdeauna sănătatea biologică, o poate depăși pe aceasta, prin dobândirea și păstrarea sănătății duhovnicești, mult mai importantă și mai înaltă, odată ce sufletul omului este nemuritor. Și, în mod similar, dacă nu poate aboli legea morții biologice, el trăiește veșnic, prin faptele sale, într-o fericire sau osândă veșnică, potrivit conținutului lor moral.

Mai mult chiar, credința ortodoxă ne învață că moartea nu este un sfârșit implacabil, un final trist, un eșec al existenței, un fiasco ontologic, ci un nou început, o naștere într-o veșnicie, la o viață nouă, în care omul își va lua răsplata sau pedeapsa pentru faptele săvârșite în timpul vieții sale. Matematic, am putea compara viața umană cu o linie dreaptă, deși adesea ea urmează un traseu sinuos. O linie dreaptă care vine din infinitul preștiinței lui Dumnezeu și conduce spre infinitul veșniciei. Anii vieții fiecăruia dintre noi constituie un infim segment al acestei drepte. Un segment atât de mic, încât chiar și comparația cu o picătură de apă într-un ocean pare exagerată, dar un segment sau fragment capital, covârșitor. De modul în care înțelegem fiecare dintre noi să trăim acest răstimp al vieții prezente depinde lungimea și consistența lui, dar mai ales direcția sau traiectoria spre care el conduce: o veșnicie luminoasă și fericită: bucuria și comuniunea raiului, pentru cei care au urmat Domnului prin fapte de virtute, sau, dimpotrivă, o veșnicie rece și

⁵ Pr. dr. Vasile Răducă, *Antropologia Sfântului Grigorie de Nyssa. Căderea în păcat și restaurarea omului*, EIBMBOR, București, 1996, p. 225.

tristă, a lipsei de iubire și de comuniune, în întunericul iadului, pentru cei care au slujit în viața răului și păcatelor.

Poate răspunsul cel mai convingător la întrebarea: „De unde vin neputințele, bolile și celelalte rele care conduc la moarte?” ni-l oferă Sfântul Grigorie Palama: „Din neascultarea noastră față de povața dumnezeiască, din călcarea poruncii lui Dumnezeu, din cel dintâi păcat săvârșit în rai. Bolile, slăbiciunile, multele și împovărătoarele încercări de tot felul păcatul le-a născut. Din pricina lui ne-am îmbrăcat în veșmântul de piele al acestui trup, ros de boli și suferințe, și-am fost mutați în lumea aceasta nestatornică și trecătoare și osândiți la o viață pândită de multe rele și nenorociri. Iar boala în care păcatul a împins tot neamul omenesc e o cale necăjicioasă și povârnită, la capătul căreia ne așteaptă moartea”⁶.

Durerea – efect al căutării plăcerii

O învățătură extrem de adâncă, dar în același timp practică și actuală, o dezvoltă Sfântul Maxim Mărturisitorul († 662) cu privire la păcatul strămoșesc și efectele sale asupra întregii naturi umane.

Pentru Sfântul Părinte, păcatul primilor oameni a constat în faptul că, sub influența ispitei diavolești, omului i s-au întunecat rațiunea și puterea de a discerne și i s-a deschis larg simțirea, ceea ce l-a condus la „înfruptarea” din pomul cunoștinței binelui și răului, prin care omul nu s-a mai asemănat în atotștiință și atotînțelepciune Părintelui său, ci duhurilor rele și trufașe. Sfântul Maxim consideră că păcatul strămoșesc a constat în aceea că omul, în loc să acorde Creatorului cinstea meritată, slujindu-I neîncetat într-o liturghie cosmică și „consumând” lucrurile create euharistic – cu mulțumire și spre slava Dăătorului lor –, constatând utilitatea materială a lumii create și căzând în mirajul plăcerii pe care îl pot oferi lucrurile ce o compun, a îndumnezeit materia și se închină ei. Această remarcă a Sfântului Părinte pare mai actuală astăzi decât oricând, în astfel de vremuri de exacerbare a cultului trupului și a căutării frenetice a plăcerii, a robiei față de materie și față de ceea ce este material și de utilitate trupească.

⁶ Sfântul Grigorie Palama, Omilii, XXXI, PG 151, 388BC la Jean-Claude Larchet, *Tradiția ortodoxă despre viața de după moarte*, traducere din limba franceză de Marinela Bojin, Editura Sophia, București, 2006, pp. 18-19.

Potrivit Sfântului Maxim Mărturisitorul, răul stă „în necunoașterea cauzei celei bune a lucrurilor. Aceasta, orbind mintea omenească, dar deschizând larg simțirea, l-a înstrăinat pe om cu totul de cunoștința de Dumnezeu și l-a umplut de cunoștința pătimasă a lucrurilor ce cad sub simțuri. Omul, împărtaşindu-se fără măsură de aceasta numai prin simțire, asemenea dobitoacelor necuvântătoare, și aflând prin experiență că împărțășirea de cele sensibile susține firea lui trupească și văzută, a părăsit frumusețea dumnezeiască menită să alcătuiască podoaba lui spirituală și a socotit zidirea văzută drept Dumnezeu, îndumnezeind-o pe motivul că e de trebuință pentru susținerea trupului; iar trupul propriu legat prin fire de zidirea luată drept Dumnezeu l-a iubit cu toată puterea. Și așa, prin grija exclusivă față de trup, a slujit cu toată sârguința zidirii, în loc de Ziditor”⁷.

Sfântul Părinte socotește drept cauză a păcatului *filavtia*, iubirea păcătoasă de sine, pe care o înțelege ca pe o iubire trupească și pentru ceea ce i-ar putea provoca trupului plăcere. Plăcerea, potrivit Sfântului Maxim Mărturisitorul, „se naște dintr-o pasiune față de ceva sensibil, prin mijlocirea simțurilor. Fiindcă plăcerea nu este altceva decât o formă a senzației modelate în organul simțului prin vreun lucru sensibil sau un mod al lucrării simțurilor determinat de o poftă nerațională”⁸. Gustând astfel din plăcere, omul a făcut loc în viața sa durerii, ca efect al plăcerii păcătoase. „Dumnezeu, spune Sfântul Maxim, Care a zidit firea omenească, nu a creat împreună cu ea nici plăcerea, nici durerea din simțire (din simțuri), ci a dat minții ei o anumită capacitate de plăcere, prin care să se poată bucura în chip tainic de El. Această capacitate (care e dorința naturală a minții lui Dumnezeu), lipind-o primul om de simțire, îndată ce a fost creat, și-a văzut plăcerea mișcându-se potrivit firii, spre lucrurile sensibile, prin mijlocirea simțurilor. Dar Cel ce Se îngrijește de mântuirea noastră a înfipt în mod providențial în această plăcere, ca un mijloc de pedepsire,

⁷ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți, care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, traducere, introducere și note de Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, ediția a II-a, Harisma, București, 1994, p. 34.

⁸ Idem, *Ambigua. Tâlcuiri ale unor locuri cu multe și adânci înțelesuri din Sfinții Dionisie Areopagitul și Grigorie Teologul*, traducere din grecește, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, p. 110.

durerea, prin care s-a zidit în chip înțelept în firea trupului legea morții, ca să limiteze nebunia minții, care-și mișcă, potrivit firii, dorința spre lucrurile sensibile.

Astfel, din cauza plăcerii potrivnice rațiunii, care a pătruns în fire, a pătruns, ca un antidot, și durerea conformă cu rațiunea. Aceasta e mijlocită de multe pătimiri, între care și din care este și moartea, și are rostul să înlăture plăcerea potrivnică firii, ba chiar să o desființeze cu desăvârșire, ca să se arate darul plăcerii dumnezeiești în minte. Căci toată durerea, având drept cauză a nașterii sale fapta unei plăceri care îi premerge, e o datorie pe care trebuie să o plătească în chip natural, în virtutea cauzalității, toți cei ce sunt părtași la firea omenească. Fiindcă plăcerea potrivnică firii e urmată în chip firesc de durere în toți cei a căror naștere a fost anticipată de legea plăcerii fără cauză. Iar fără cauză numesc plăcerea primei greșeli, întrucât nu a fost urmarea unei dureri premergătoare”⁹.

De la căderea primilor oameni și până la apusul lumii, omul se află într-o cursă continuă între plăcere și durere, este prins în acest cerc vicios al alternanței dintre ele. Crezând că le poate despărți una de alta, caută cu toată energia sa plăcerea și fuge cu toată puterea din calea durerii. Or, o plăcere satisfăcută provoacă o durere proporțională, pe care omul caută să o îndulcească, aruncându-se în brațele unei noi plăceri, mai sporite, care produce o durere și mai intensă. Bietul om aleargă astfel din plăcere în durere și din durere în plăcere, până la epuizarea puterilor sale și până la moartea spirituală și veșnică. Iată cum explică Sfântul Maxim acest circuit vicios: „omul, aflând prin experiență că orice plăcere are ca urmasă în mod sigur durerea, își avea toată pornirea spre plăcere și toată fuga din spre durere. Pentru cea dintâi luptă cu toată puterea, pe cea de-a doua o combătea cu toată sânguința, închipuindu-și un lucru cu neputință, și anume că printr-o astfel de dibăcie va putea să le despartă pe acestea una de alta și iubirea trupească de sine va avea unită cu ea numai plăcerea, rămânând neîncercată de durere. Sub puterea patimii el nu știa, precum se vede, că plăcerea nu poate fi niciodată fără de durere. Căci în plăcere e amestecat chinul durerii, chiar dacă pare ascuns celor ce o gustă, prin faptul că domină patima plăcerii. Pentru că ceea ce domină iese totdeauna deasupra, acoperind simțirea a tot ceea ce stă alături”¹⁰.

⁹ Idem, *Răspunsuri către Talasie...*, pp. 336-337.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 32-33.

Din cauza acestei goane nebune după plăcerile iluzorii și din calea oricărei forme de durere, „s-a strecurat marea și nenumărata mulțime a patimilor stricătioase în viața oamenilor. Așa a devenit viața noastră plină de suspine, cinstind pricinile care o pierd și născocind și cultivând prilejurile coruperii sale, din cauza neștiinței. Așa s-a tăiat firea cea unică în nenumărate părțicele, și noi, cei ce suntem de aceeași fire, ne mâncăm unii pe alții ca reptilele și fiarele. Căci căutând plăcerea din pricina iubirii trupești de noi înșine și străduindu-ne să fugim de durere din aceeași pricină, născocim surse neînchipuite de patimi făcătoare de stricăciune”¹¹.

Căutând plăcerea simțurilor, a trupului, omul ajunge să descopere și reversul acesteia, durerea, care este un „antidot”¹² al celei dintâi. Durerea fără de voie, dar ca urmare a plăcerii păcătoase, și moartea, de pe urma acestor dureri, pedepsesc plăcerea de bunăvoie¹³.

Plăcerea și durerea îl însoțesc pe om până la moarte, cea din urmă, durerea fără de voie, culminând în moarte, care, la rândul ei, constituie pedeapsa cea mai mare pentru „plăcerea de bunăvoie”¹⁴.

Modul transmiterii urmărilor păcatului strămoșesc îl constituie, potrivit Sfântului Maxim Mărturisorul, descendența din primii oameni, iar legea care le impune este cea a cauzalității, la „toți cei ce sunt părtași de firea omenească”¹⁵.

Sfântul Maxim, însă, nu condamnă orice formă de plăcere, vorbind despre o „plăcere mântuitoare”, „plăcerea sufletului pentru virtute”¹⁶, după cum există și o întristare sau durere folositoare, „durerea trupului de dragul virtuții”¹⁷, dar și întristarea cea mântuitoare, pentru păcatele săvârșite. Dacă plăcerea trupului provoacă întristarea sufletului, orice faptă bună sau virtute cuprinde în ea atât durerea, cât și plăcerea: „durerea pentru trup, care se lipsește de durerea dulce și lină, și plăcerea pentru suflet, care se desfată în duh cu rațiunile curățite de tot ce cade sub simțuri”¹⁸.

¹¹ *Ibidem*, p. 33.

¹² *Ibidem*, p. 337.

¹³ *Ibidem*, p. 348.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, p. 337.

¹⁶ *Ibidem*, p. 316.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, p. 312.

Tâlcuind această învățătură duhovnicească, părintele profesor Dumitru Stăniloae consideră că „durerea trupului e simultană cu o bucurie, dar și cu o tristețe în suflet; plăcerea în trup e simultană cu o tristețe în suflet, dar și cu o bucurie în el. Iar bucuria care vine sufletului din suportarea unor dureri în trup e legată de simțirea unei comunicări de putere din partea lui Dumnezeu sau de simțirea unei înălțări a sufletului către Dumnezeu. O astfel de simultaneitate a simțirii contrariilor se vede și în bucuria trăită de suportarea unei suferințe de dragul altei persoane sau de comunicarea mai intensă cu ea. Chiar moartea cu trupul sau așteptarea ei pot fi acceptate, datorită acestei simultaneități, cu bucurie”¹⁹.

Viața omului este, astfel, o alternanță între bucurii și necazuri, Sfântul Ioan Gură de Aur considerând că omul are nevoie de amândouă, căci, spune scriitorul antiohian, „Dumnezeu nu ne lasă într-o stare de fericire continuă, însă nici într-o stare de suferință continuă. Ne dăruiește perioade de liniște și pace, pentru a ne mângâia și odihni, dar, din când în când, uneori mai des și alteori mai rar, ne trimite și ispite, și necazuri. În anumite cazuri, desigur, întârzie mult să ne scape de nenorociri. Din ce motiv? Ca să ne gândim la El și să ne apropiem de El, ca să alergăm lângă El și să-I cerem ajutor. De aceea îngăduie durerile, bolile, nenorocirile, foamea și alte rele”²⁰.

Referindu-se și el la această „întârziere”, „tăcere” sau „absență” a lui Dumnezeu în necazurile și suferințele unora, Sfântul Teofan Zăvorâtul consideră că, „dacă uneori Dumnezeu întârzie să ne dea ceea ce Îi cerem, asta înseamnă că nu suntem încă gata să primim ceea ce am cerut. Trebuie să ne punem în mâinile Domnului, ca El să facă în noi și cu noi ceea ce place sfintei Lui voi, numai să ne mântuiască”²¹.

Bucuriile și necazurile caracterizează viața omului, la modul general. Dumnezeu alternează bucuriile și necazurile, mila și „cearta

¹⁹ Pr. prof. acad. dr. Dumitru Stăniloae, *Studii de Teologie Dogmatică Ortodoxă*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1991, p. 178.

²⁰ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Problemele vieții*, traducere de Cristian Spătărelu și Daniela Filioreanu, Editura Egumenița, f.l., f.a., p. 31.

²¹ Sfântul Teofan Zăvorâtul, *Domnul, Cel atotbun, îngăduie ca bolile să vină asupra noastră*, în volumul *Akedia, fața dubovnicească a deprimării. Cauze și remedii*, traducere din limba rusă de Adrian Tănăsescu-Vlas, Editura Cartea Ortodoxă, București, 2010, p. 150.

pedagogică”, din perspectiva mântuirii omului, iar în relația Sa cu lumea, ca sumă a vieților omenești, „uneori o ceartă, alteori o cruță și nu lasă să fie singure pe pământ nici numai cele bune, nici numai cele rele. După cum uneori e noapte, alteori e zi, uneori e vară, alteori e iarnă, tot așa și în viața omenească: uneori e durere, alteori e bucurie, uneori e boală, alteori e sănătate. Să nu ne minunăm, dar, când suntem bolnavi, pentru că ar trebui să ne minunăm și când suntem sănătoși; să nu ne tulburăm când suferim, pentru că ar trebui să ne tulburăm și când ne bucurăm. Toate, și unele și altele, se întâmplă în chip firesc și obișnuit”²².

Boala – „profilaxie a păcatului” și „pedagog către mântuire”

Sfântul Ioan Gură de Aur învață, în deplină armonie cu Spiritualitatea Ortodoxă, că originea ultimă a bolilor, ca de altfel a tuturor neputințelor și suferințelor, o constituie păcatul strămoșesc, actualizat și amplificat prin păcatele personale. Așadar, cele mai multe boli trupești își trag originea din păcatele și patimile în care trăiește omul. Acest adevăr este deplin confirmat astăzi de știința medicală, în diferitele ei specialități. Identificând trei forme de ereditate: *biologică, socială și duhovnicească*, prin care „se transmit, din generație în generație, patimile morale sau virtuțile, ca și bolile sau sănătatea”²³, literatura duhovnicească ortodoxă, pe baza unor observații și constatări îndelungate și profunde, arată că „deasupra capetelor noastre stau deodată trei săbii ale lui Damocles: ereditatea negativă (păcatul originar), fărădelegile propriului neam și păcatele personale”²⁴.

La persoanele care slujesc păcatului, bolile au un rol terapeutic, pentru că orice boală trebuie să constituie un prilej de adâncă reflecție asupra vieții personale, asupra greșelilor care au condus la ea, dar și asupra remediilor ce trebuie urmate, pentru ca aceasta să nu se agraveze, să nu se cronicizeze și să nu conducă la un deznodământ fatal.

²² Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei. Omilia XLIII, III*, în *vol. cit.*, p. 616.

²³ Konstantin V. Zorin, *Enigmele eredității. Păcatele strămoșilor și genele urmașilor*; traducere din limba rusă de Eugeniu Rogoti, Editura Sophia, București, 2011, p. 104.

²⁴ *Ibidem*, p. 105.

Tot Sfântul Ioan Gură de Aur mai identifică o origine și un scop înalt al bolilor, atunci când acestea vin asupra unor persoane nevinovate, atunci când nu sunt urmări ale exceselor sau lipsei de discernământ al predecesorilor și când nu sunt cauzate de lipsa de vigilență. Când persoanele suferinde par a fi încercate fără vreo vină reală, scopul acestor nevoințe este acela de a-i face și mai străluciți și vrednici de o și mai mare răsplată pe cei ce le poartă și le depășesc duhovnicește.

Sfintele Evanghelii ne descriu episodul vindecării de către Mântuitorul Iisus Hristos a unui orb din naștere. Întrebat fiind de Apostolii Săi: „Cine a greșit? Acesta sau părinții săi?” (Ioan 9, 3), Mântuitorul a răspuns că nici unii dintre ei, ci minunea petrecută s-a săvârșit cu scopul de a se arăta lucrurile lui Dumnezeu (Ioan 9, 3).

Prin urmare, vorbind despre o etiologie sau o cauzalitate directă și indirectă a bolilor, observăm că, dacă teoretic ele își au originea în păcatul strămoșesc, în mod concret și practic bolile pot avea, dintr-un astfel de punct de vedere, trei cauze: în primul rând păcatele predecesorilor, care transmit genetic descendenților anumite slăbiciuni sau vulnerabilități – atunci când este vorba de un strămoș mai îndepărtat – sau chiar boli, suferințe, anomalii, malformații, atunci când relația dintre ei este una apropiată. Și este foarte interesant de observat că se transmit nu doar predispozițiile fizice sau somatice, ci și unele spirituale, sufletești și duhovnicești.

O a doua cauză, mult mai ușor de înțeles și de identificat, o constituie păcatele personale. Observațiile medicale, vorbind despre anumiți factori de risc, insistă asupra păstrării cumpătării și a echilibrului în viață. Spre exemplu, se apreciază din punct de vedere medical, că aproximativ 80% dintre bolile omului contemporan provin dintr-un stil defectuos de viață, dintr-o alimentație greșită, se datorează condițiilor de mediu, stresului, poluării etc. Abuzul sau excesele adolescenței sau ale tinereții se resimt cu mult dramatism la maturitate și bătrânețe. Există multe persoane care, deși au avut un stil de viață cumpătat și echilibrat, din cauza unor factori independenți de voința lor, au suportat mai târziu suferințe grele și boli necruțătoare. Cu atât mai mult trebuie să se aștepte la aceasta cei care au trăit la voia întâmplării și fără un program de viață frumos și echilibrat.

O a treia cauză a bolilor, descrisă de Însuși Mântuitorul Iisus Hristos, este voința divină, spre adevărarea puterii Sale vindecătoare și spre înnobilarea cu cele mai înalte virtuți, cu răsplata mântuirii pentru sufletului celui încercat.

Prin urmare, am putea spune că, *pe fondul unei vulnerabilități îndepărtate, reprezentată de păcatul strămoșesc, se suprapun componentele genetice, reprezentate de bolile și păcatele „arborelui genealogic” și, în mod covârșitor, excesele sau faptele rele personale, conducând spre o multitudine de dureri, boli și suferințe trupești și sufletești, toate culminând în moarte.*

Pe lângă această cauzalitate imediată, există și boli din „iconomia lui Dumnezeu”, pe care El le aduce asupra omului, cel mai adesea virtuos, și ale căror rațiuni nu sunt deplin cunoscute de om și nici înțelese de cei ce le suportă. Într-o astfel de situație, precum spunea Cuviosul Paisie Aghioritul, boala „ascunde o taină”, cea a iubirii lui Dumnezeu²⁵.

Dumnezeu iartă, viața însă pedepsește

Adeseori, legat de suferință, întâlnim ideea că Dumnezeu pedepsește păcatele părinților în viața copiilor, trimițându-le acestora din urmă dureri, boli și suferințe, ca ispășire pentru păcatele predecesorilor. O analiză atentă a unor texte biblice și patristice referitoare la aceasta demonstrează exact contrariul.

Dumnezeul Vechiului Testament era considerat un Dumnezeu atotștiutor și drept, Care răsplătește binele și pedepsește răul. Acest principiu al dreptății este cultivat în relațiile Sale cu lumea și cu oamenii, dar și între creaturile Sale, legea talionului exprimând, la nivel uman, tocmai acest lucru.

Dumnezeul creștin este Unul al iubirii și al iertării, al milei și al îndurărilor, Care amână pedeapsa în vederea întoarcerii păcătoșului și a suspendării pedepsei. Nu numai că El nu pedepsește grabnic pe păcătos, ci chiar așteaptă schimbarea lui, precum aflăm din Parabola oii rătăcite și a drahmei pierdute, care ne demonstrează că „mai mare bucurie se face în cer de un păcătos ce se pocăiește, decât de nouăzeci și nouă de drepti” (Luca 15, 7).

Un adevăr sublim al vieții religioase este acela că, deși ar trebui să fie exact invers, Dumnezeu iartă cu foarte multă bunătate și ușurință ceea ce noi, oamenii, nu iertăm niciodată, pentru că nu avem

²⁵ Cuviosul Paisie Aghioritul, *Cuvinte dubovnicești. IV. Viața de familie*, traducere din limba greacă de Ieroschim. Ștefan Nuțescu, Schitul Lacu – Sfântul Munte Athos, Editura Evanghelistos, București, 2003, p. 209.

puterea morală de a o face. Deși El ar trebui să judece, să pedepsească și să răsplătească drept faptele noastre, Dumnezeu este Cel care iartă cu multă dragoste și milă. Și invers, deși noi, oamenii, care avem experiența căderii în păcate și patimi, ar trebui să arătăm milă și iertare celor de o condiție morală asemănătoare nouă și ar trebui să încercăm să iertăm, să ajutăm și să îndreptăm, noi judecăm și condamnăm cu o ușurință de-a dreptul drăcească. Trăim, astfel, un straniu paradox: Cel ce ar trebui să judece – Dumnezeu – iartă, iar cel ce ar trebuie să ierte la infinit – omul – pedepsește.

Însă, oricâtă îngăduință și îndelungă-răbdare ar arăta El, oricât ar amâna și evita pedepsirea răului, cu speranța întoarcerii și transformării lui în bine moral, suferințele copiilor, ca efecte ale excelselor, abuzurilor, lipsei de discernământ, cumpătare și echilibru ale părinților, sunt realități incontestabile, explicate practic de știința medicală. Oricât ar vrea Dumnezeu să ierte, uneori ne pedepsesc părinții, prin urmările păcatelor lor. Și oricât ar vrea credința să ierte păcatul și să-l ridice pe păcătos din căderile sale, constatările științei medicale sunt mai mult decât evidente. Nu Dumnezeu ne pedepsește, ci El ne iartă și rabdă îndelung, însă ne pedepsesc păcatele părinților sau ale predecesorilor noștri, și mai ales ne atragem judecata și pedeapsa noi înșine.

La Deuteronom, cap. 5, versetul 9, citim: „Dumnezeu pedepsește pe copii pentru păcatele părinților, până la al treilea și al patrulea neam”. Or, această observație are un puternic suport științific. Într-o astfel de logică, fiecare suntem copiii a doi părinți, nepoții a patru bunici, strănepoții a șaisprezece străbunici și stră-strănepoții ai șaisprezece ori șaisprezece stră-străbunici, adică a două sute cincizeci și șase de persoane. Este imposibil ca între acestea să nu fi existat unii care au trăit departe de adevăr și de morală, de bine și de virtute, în păcate și patimi grele, iar efectele necumpătării și greșelilor acestora se transmit „arborelui genealogic”, așa încât în genomul uman sunt cuprinse nu numai vulnerabilități fizice, posibile infirmități, malformații sau disfuncționalități somatice, ci este indubitabil că prin acesta se transmit și anumite predispoziții de natură sufletească și înclinații duhovnicești.

Psihanaliza contemporană, spre exemplu, vorbește despre așa-zisul „abandon uterin”, înțelegându-se prin aceasta atitudinea rejecitivă a femeii însărcinate față de pruncul pe care îl poartă în pânțele,

atitudine manifestată și prin lipsa ei de înfrânare în ceea ce privește alimentația, băutura, medicația, somnul, atmosfera sufletească, toate acestea având efecte nocive asupra viitorului copil.

Modul în care anumite slăbiciuni ale predecesorilor cauzează la descendenți afecțiuni și boli ori în care trăsăturile morale pozitive cultivate de ei constituie premisă a unor caractere înalte, precum și a transmiterii atât a unora, cât și a celorlalte, de la o generație la alta, uneori sărind unele verigi ale acestui lanț, sunt studiate, dar încă nu sunt elucidate deplin nici măcar de științele contemporane.

La Ieremia 32, 18, aflăm că Dumnezeu arată milă „la mii și pedepsește fărădelegile părinților în sânul copiilor lor, după ei”, însă, atunci când interpretează cuvintele de la Iezechiel 18, 2: „Părinții au mâncat aguridă și copiilor li s-au strepezit dinții”, spune că „În zilele acelea, nu vor mai zice: «Părinții au mâncat aguridă și copiilor li s-au strepezit dinții». Ci fiecare va muri pentru fărădelegea sa; cine va mânca aguridă, aceluia i se vor strepezi dinții”. Având în vedere că ambii proroci au făcut profeții mesianice, pregătind venirea Mântuitorului, zilele la care se referă sunt cele de după venirea Domnului Iisus Hristos, timpul Legii celei Noi.

Tot la Iezechiel, în capitolul 18, versetul 4, citim: „Că iată, toate sufletele sunt ale Mele; cum este al Meu sufletul tatălui, tot așa și sufletul fiului: sufletul care a greșit va muri”, iar în versetul 9, același adevăr este exprimat în formă pozitivă: „De se poartă după poruncile Mele și legile Mele cu credincioșie le păzește, acela este drept și fără îndoială viu va fi, zice Domnul Dumnezeu”.

Meditând asupra cauzelor durerilor și suferințelor, Părinții filocalici Varsanufie și Ioan identifică trei cauze generale ale bolilor: două firești și ținând de omul însuși: *negrija* și *neorânduiala vieții*, adică lipsa de discernământ și a unui program corect sau rațional de viață, necumpătarea, în sensul de a trăi oricum și numai prezentul, fără preocupare față de viitor și față de sănătatea trupească și sufletească personală. La aceste două cauze se adaugă o a treia, mai presus de voința omului: *neascultarea*, iar boala are atunci rolul de îndreptare, un scop vindicativ. Evitarea încercărilor și a suferințelor, a durerilor și bolilor stă în puterea fiecăruia, căci, spun Sfinții Varsanufie și Ioan, „atârnă de tine să trăiești cu negrijă sau cu neorânduială și să cazi în cele dintâi, până ce intri din nou în rânduială; și să scapi de boli spre îndreptare prin pocăință. Cât despre relele întâmplări (accidente), și unele din ele sunt din negrijă

și sunt spre folos pentru îndreptare, ca să ne pocăim. Dar e o însușire a omului duhovnicesc să le poată deosebi”²⁶.

Boala, potrivit acestor Părinți duhovnicești, este semn că suntem „slugi rele” și are un rol pedagogic, iconomic, vizând pocăința și întoarcerea noastră. Soluția vindecării este schimbarea vieții, ceea ce face să înceteze suferința. Stăruința în rău prelungește această „certare spre îndreptare”²⁷. Într-o astfel de situație, „boala e mai presus de certarea pedagogică și celui ce o suportă cu răbdare și mulțumește lui Dumnezeu i se socotește în loc de asceză (nevoință) sau chiar mai mult și culege din răbdarea aceasta rodul mântuirii”²⁸. De aici și îndemnul lor: „Rabdă mulțumind și vei fi miluit degrabă de Dumnezeu!”²⁹.

În funcție de conduita sa în suferință, omul dobândește un criteriu de discernere asupra originii propriiei suferințe: când, aflându-se în stare de boală, sufletul său nu se tulbură din cauza pătimirii, înseamnă că o astfel de boală „e de la Dumnezeu”³⁰ și de pe urma răbdării ei află mult folos duhovnicesc și mare răsplată. Când, dimpotrivă, sufletul se tulbură din cauza durerii, fie socotindu-se nevinovat, fie revoltându-se împotriva ei, această boală, nefiind suportată și răbdată, îi pricinuieste omului dureri trupești și mai mari, amplificate de suferința sufletească.

Sfântul Teofan Zăvorâtul, mai apropiat de zilele noastre, vorbește despre cinci cauze generale ale bolilor:

1. *Păcatele*, boala fiind o pedeapsă, un fel de canon;
2. *Greșelile anterioare*, ea fiind „spre învățare de minte”³¹;
3. *Înclinația sau predispoziția, slăbiciunea față de păcat* – în acest caz boala având ca scop să îl păzească pe om de a cădea în păcate și răutăți, dacă ar fi sănătos;
4. *Lipsa, puținătatea și slaba deprindere și lucrare a virtuților creștine*, boala ajutându-l astfel pe om să se exerseze în virtuți și, în mod deosebit, în răbdare și nădejde, în pocăință și smerenie;

²⁶ Sfinții Varsanufie și Ioan, *Scrisori duhovnicești*, în *Filocalia...*, volumul XI, p. 493.

²⁷ *Ibidem*, p. 189.

²⁸ *Ibidem*, p. 115.

²⁹ *Ibidem*, p. 117.

³⁰ *Ibidem*, p. 492.

³¹ Sfântul Teofan Zăvorâtul, *Boala și moartea*, traducere din limba rusă de Adrian și Xenia Tănăsescu-Vlas, Editura Sophia, București, 2002, p. 21.

5. *Robia față de patimi*, boala având atunci un rol expiator, curățitor.

Sau, ca să cităm cuvintele Sfântului Teofan: „Totul e de la Dumnezeu: și bolile, și sănătatea. Și de la Dumnezeu totul ni se dă spre mântuirea noastră. Așa să îți primești și tu boala și să dai mulțumită pentru ea lui Dumnezeu, Care Se îngrijește de mântuirea ta. Cum anume slujește spre mântuire boala trimisă ție de Dumnezeu nici să nu încerci să afli, fiindcă se prea poate să nu reușești. Dumnezeu trimite boala uneori ca pedeapsă, ca pe un canon, alteori spre învățare de minte, ca omul să își vină în fire, alteori ca să îl izbăvească de un necaz ce ar cădea asupra lui de ar fi sănătos, alteori ca omul să vădească răbdare și prin aceasta mai mare răsplată să merite, iar alteori ca să se curățească de vreo patimă, ca și din multe alte pricini”³².

Boala compensează, astfel, lipsa discernământului și a înfrânării, suplinindu-le sau plinindu-le. Ea este un adevărat „canon” sau o „epitimie”³³, un mijloc de îndreptare, pe care îl folosește Dumnezeu pentru a ne întoarce din starea de păcat la o viață virtuoasă.

Boala trezește sufletul adormit și îl înmoaie, îl smerește și îl sensibilizează, deschizându-i prilejuri și ocazii de profundă meditație asupra stării sale spirituale, a „așezării” lui duhovnicești, cu speranța pocăinței și a îndreptării. Dar, mai presus de toate, „Domnul trimite boala tocmai pentru a aminti de moarte și, prin această aducere-aminte, să-l facă pe bolnav a se îngriji, în sfârșit, și de pregătirea pentru moarte”³⁴.

Atât sănătatea, cât și boala sunt, teoretic, stări neutre în ele însele, precum par ele descrise, obiectiv, în lucrările sau tratatele de specialitate³⁵. Însă, ele capătă conotații pozitive sau negative atunci

³² *Ibidem*.

³³ Idem, *Domnul, Cel atotbun, îngăduie ca bolile să vină asupra noastră*, în *vol. cit.*, p. 140.

³⁴ Idem, *Boala și moartea...*, p. 11.

³⁵ Gheorghe Badiu, *Durerea – prieten sau dușman*, Editura Medicală, București, 1986, pp. 116-117, arată că durerea, „prin însăși existența ei și prin suferința ce o generează, poate fi considerată și un dușman. Durerea apare în cadrul unor afecțiuni ce au tulburat starea de sănătate a organismului și, din această cauză, ea reprezintă ceva nedorit, deci ceva nefolositor organismului și care trebuie combătută pe orice cale; în acest context, ne mai gândim la unele dureri cronice mai ales, care, prin durata și problemele pe care le ridică, creează situații neplăcute pentru

când sunt ipostaziate, când se instalează într-un trup și într-un suflet, atunci când marchează existența fericită sau tristă a unei ființe umane concrete. Sfinții Părinți socotesc sănătatea un bine în sine, care aparține lucrurilor „din mijloc”, din perspectiva folosului duhovnicesc, în sensul că ea nu este nici bună definitiv, nici rea, prin excelență, fiind întrebuințată spre bine sau spre rău de fiecare, în funcție de idealurile sale³⁶. La fel boala, considerată un rău în sine, o stare dramatică a vieții, poate fi socotită o traumă numai pentru trup, în plan fizic, ea putând deveni izvor al virtuții și cale spre mântuire. Astfel, ea „poate fi chiar un bine pentru om, în măsura în care, folosindu-se cu înțelepciune de ea, poate să dobândească foloase duhovnicești, schimbând într-un instrument de mântuire ceea ce, inițial, a fost semnul pierzării sale”³⁷.

Este paradoxal însă, dintr-o perspectivă duhovnicească ortodoxă, cum starea de sănătate, o binecuvântare și un dar dumnezeiesc, poate deveni, din lipsă de vigilență și spirit de trezvie, izvor de păcate și de căderi trupești și sufletești, iar suferința și boala, care sunt apreciate a fi realități negative și triste ale vieții, asumate sau acceptate, primite ca o cruce a vieții sau un canon pentru păcate și căderi știute sau necunoscute, săvârșite premeditat sau inconștient, pot fi valorizate ca adevărate binefaceri și căi spre sănătatea și fericirea veșnică.

Practic, prin purtarea cu nădejde a crucii încercărilor și a suferinței, creștinul reface, în istoria propriei iconomii a mântuirii, drumul opus celui pe care neamul omenesc l-a parcurs, prin căderea lui Adam și a Evei, de la nepătimire și desăvârșire la păcat, durere, boală, suferință și moarte.

Neputând rupe în această viață legea morții trupești sau biologice, urmare a căderii primordiale și a păcatului strămoșesc, creștinul

organism. Dacă durerea acută are caractere (crește frecvența cardiacă, crește debitul cardiac, crește presiunea sanguină, produce dilatația pupilară, produce transpirații palmare, hiperventilație, hipermobilitatea tractului digestiv, comportament de fugă și uneori de anxietate) care, în general, mobilizează organismul pentru „luptă sau fugă” din fața unui pericol la care este expus, dimpotrivă durerea cronică, prin caracterele sale (tulburări ale somnului, iritabilitate, tulburări ale apetitului, constipație, întârziere psihomotorie, neplăceri și disadaptări sociale, comportament „bolnăvicios” și stare de depresie mascată sau evidentă), este nefolositoare, distructivă fizic, psihologic și social”.

³⁶ Jean-Claude Larchet, *Creștinul în fața bolii, suferinței și morții*, traducere din limba franceză de Marinela Bojin, Editura Sophia, București, 2004, p. 63.

³⁷ *Ibidem*.

transcende raționalitatea lumii materiale, o lume coruptă de formele multiple ale păcatelor și patimilor, într-un plan spiritual. Astfel, durerea, boala, suferința și moartea, atunci când sunt asumate și depășite creștinește, se transformă ele însele, din surse ale răului fizic și moral, în izvoare ale bucuriilor spirituale. Fiecare suferință și boală înțeleasă și depășită duhovnicește se transformă într-o bucurie nepieritoare, iar moartea fizică însăși este dezbrăcată de osânda ei, conducând, pe calea aspră și dureroasă a necazurilor și încercărilor, la adevărata viață – veșnică și fericită.

Diseases – „divine philosophy”; suffering – „divine pedagogy”

Rev. Prof. Ph.D. Ioan C. TEȘU

Human experience proves that the sorrows, sufferings, pains and diseases are common facts of life and the man must prepare himself to confront them. Having their ultimate cause in original sin, amplified by personal sins, the dramatic and painful trials of life are rooted in man's thirst to buy more and more intense pleasure and joy.

Therefore pain, disease and suffering are not proofs of God's anger or punishment, rather signs of His merciful love for man, attempts to return him from the ways of sin and spiritual death to the true happiness, not only in this world, but also in the eternal life.